Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 94

AVLODLARARO VORISIYLIK: IJTIMOIY-FALSAFIY MAZMUNI VA ZAMONAVIY TRANSFORMATSIYASI

Nuriddin Muxutdinovich Axmadiyev*
Farg‘ona davlat universiteti, Falsafa kafedrasi dotsenti
✉ axmadaliyev@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada avlod, avlodlararo vorisiylik va avlodlararo munosabat tushunchalarining ijtimoiy-falsafiy mazmuni tahlil qilinadi. Avlodning faqat yosh yoki demografik kohorta sifatida emas, balki muayyan tarixiy-madaniy sharoit, umumiy tajriba, xotira, qadriyat va faoliyat strategiyalari asosida shakllanadigan, ichki jihatdan differensiallashgan sotsial-tarixiy birlik sifatidagi xususiyatlari ochib beriladi. Avlodlararo vorisiylik biryo‘nalishli tajriba va qadriyatlarni uzatish jarayoni emas, balki ijtimoiy tajriba, tarixiy xotira, bilim, norma, qadriyat va madaniy kodlarning tanlanishi, dialogik talqin qilinishi, o‘zaro almashilishi va yangi sharoitga mos transformatsiyalanishini ta’minlovchi murakkab transgeneratsion mexanizm sifatida asoslanadi. Tadqiqotda vorisiylikning an’ana, meros, ijtimoiylashuv, tarixiy xotira va ijtimoiy reproduksiya kabi yaqin kategoriyalardan farqli jihatlari aniqlanadi. Shuningdek, avlodlararo farq, masofa, ziddiyat va uzilish tushunchalarining o‘zaro nisbatlari tahlil qilinib, konstruktiv dialog, o‘zaro tan olish, reversiv tajriba almashinuvi va ijtimoiy ishonch vorisiylikning muhim shartlari sifatida ko‘rsatiladi. Zamonaviy sharoitda raqamli transformatsiya, migratsiya, urbanizatsiya, demografik o‘zgarishlar va ekologik mas’uliyatning avlodlararo munosabatlarga ta’siri yoritiladi. Tadqiqot yakunida avlodlararo vorisiylikni ta’minlashning kategoriyaviy, institutsional, kommunikativ va diagnostik muammolari tizimlashtirilib, ularni bartaraf etishning asosiy yo‘nalishlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar

avlod, avlodlararo vorisiylik, avlodlararo munosabat, tarixiy xotira, ijtimoiy tajriba, madaniy meros, avlodlararo dialog, ijtimoiy kapital, qadriyat, an’ana, innovatsiya, avlodlararo adolat.

DOI: 10.5281/zenodo.23617321

O‘zbekiston sharoitida avlodlararo vorisiylikni ta’minlash uchun kuchli sotsiomadaniy zamin mavjud: ko‘p avlodli oilaviy aloqalar, mahalla, ustoz–shogirdlik an’anasi, tarixiy xotira va milliy-madaniy merosga e’tibor, ta’lim hamda ma’naviy-ma’rifiy institutlar shular jumlasidandir. Shu bilan birga, globallashuv, tashqi va ichki migratsiya, urbanizatsiya, bandlik shakllarining o‘zgarishi, raqamli kommunikatsiya va iste’mol madaniyati avlodlarning kundalik tajriba maydonlarini bir-biridan uzoqlashtirmoqda. Katta avlodning tarixiy tajribasi ko‘pincha og‘zaki va shaxsiy xotirada qolib ketadi; yosh avlodning bilim makoni esa tez almashadigan raqamli kontent bilan shakllanadi. Natijada bir tomonda merosni idealizatsiya qilish, ikkinchi tomonda esa uni zamonaviy hayot uchun “foydasiz” deb rad etish xavfi paydo bo‘ladi.

Muammoning qisqacha yechimi avlodlararo vorisiylikni davlat va jamiyat rivojlanishining alohida kesishuvchi yo‘nalishi sifatida tashkil etishdan iborat. Buning uchun, birinchidan, hududlar kesimida avlodlar ehtiyoji, qadriyat orientatsiyasi, ishonch va muloqot holatini muntazam diagnostika qilish; ikkinchidan, oila, mahalla, ta’lim, madaniyat, mehnat jamoasi hamkorligining aniq funksional xaritasini yaratish; uchinchidan, katta va yosh avlod vakillari birgalikda real ijtimoiy muammoni hal qiladigan transgeneratsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash; to‘rtinchidan, raqamli ko‘nikmalar bo‘yicha reversiv mentorlikni hayotiy, kasbiy va ma’naviy tajriba mentorligi bilan juftlashtirish; beshinchidan, qaror va dasturlarning turli avlodlarga ta’sirini oldindan baholaydigan “avlodlararo ta’sir ekspertizasi”ni joriy etish maqsadga muvofiq.

Mazkur mexanizmning natijadorligi yetti guruh indikator orqali baholanishi mumkin: 1) tarixiy xotira

va madaniy merosni anglash; 2) avlodlararo ishonch; 3) muntazam muloqot va birgalikdagi faoliyat; 4) vertikal hamda reversiv bilim almashinuvi; 5) qaror qabul qilishdagi avlodlar ishtiroki; 6) raqamli inklyuzivlik; 7) kelajak avlodlar manfaatlarini hisobga olish. Bunda tadbirlar soni jarayon indikatori bo‘lishi mumkin, biroq yakuniy natija sifatida qabul qilinmasligi kerak. Asosiy natija, avlodlarning bir-birini resurs va hamkor subyekt sifatida tan olishi, umumiy qadriyatlarni zamonaviy til va amaliyotda ifodalashi, ziddiyatlarni konstruktiv hal qilishi hamda meros asosida yangi ijtimoiy qiymat yaratishidir.

Shunday qilib, “avlod”, “vorisiylik” va “avlodlararo munosabat” tushunchalarining genezisi biologik nasl va xronologik almashinuv haqidagi tasavvurlardan jamiyatning tarixiy o‘z-o‘zini yaratishi haqidagi integrativ konsepsiyaga tomon rivojlangan. Avlod, tarixiy vaqtning tirik tashuvchisi; vorisiylik, o‘tmish, bugun va kelajakni bog‘laydigan selektiv-refleksiv metamexanizm; avlodlararo munosabat esa ushbu metamexanizm amal qiladigan ijtimoiy aloqalar maydonidir. Ularning kategoriyaviy chegaralarini aniq belgilash zamonaviy jamiyatdagi avlodiy farqlarni stereotip yoki konflikt sifatida emas, taraqqiyotning muvofiqlashtirilishi lozim bo‘lgan resursi sifatida tushunish imkonini beradi. O‘zbekiston uchun mazkur yondashuv milliy xotira va identiklikni saqlagan holda innovatsion yangilanishni jadallashtirish, oila va ijtimoiy institutlar hamkorligini kuchaytirish, yoshlar subyektligini ro‘yobga chiqarish hamda kelajak avlodlar oldidagi mas’uliyatni institutsionallashtirishning nazariy-metodologik asosini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, O‘tkazilgan ijtimoiy-falsafiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, avlod tushunchasini faqat muayyan yosh yoki demografik kohorta bilan cheklash yetarli emas. Avlod biologik-xronologik, ijtimoiy-tarixiy, madaniy-ramziy, tajribaviy va refleksiv-identifikatsion o‘lchovlarning o‘zaro birligi asosida shakllanadigan, ichki jihatdan differensiallashgan sotsial-tarixiy birlikdir. Shu sababli zamonaviy “X”, “Y”, “Z”, “Alfa” kabi avlodiy tasniflardan foydalanishda ularning universal xarakterga ega emasligini, hududiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy tafovutlar bilan shartlanganini hisobga olish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOT RO’YXATI

1. UNESCO. UNESCO Framework for Culture and Arts Education. – Paris: UNESCO, 2024.
2. United Nations. On the Road to the Second World Summit for Social Development: Contributions from the Regional Commissions. – Santiago: ECLAC, 2025.
3. Carasso E., Segel-Karpas D., Estlein R. The Role of Attachment in Emotional Support Provision in Adult Child–Parent Relationships: A Dyadic Response Surface Analysis // Behavioral Sciences. – 2026. – Vol. 16. – Article 106.
4. Михайлова К.М. Межпоколенческий разрыв и ценностные трансформации в обществе // Мир науки. Педагогика и психология. – 2025. – Т. 13. – № 5.
5. Воюшина Е.А., Постникова М.И. Межпоколенные отношения как основа успешного развития личности человека // Герценовские чтения: психологические исследования в образовании. – 2024. – Вып. 7. – С. 623. – DOI: 10.33910/herzenpsyconf-2024-7-85.